

Nadzieja Pawłyk

Uniwersytet Państwowy imienia Iwana Franki w Żytomierzu, Ukraina

MIEJSCE EDUKACJI NIEFORMALNEJ W SYSTEMIE OŚWIATY NA UKRAINIE

THE ROLE OF NON-FORMAL EDUCATION IN THE SYSTEM OF EDUCATION IN UKRAINE

МІСЦЕ НЕФОРМАЛЬНОГО НАВЧАННЯ У СИСТЕМІ ОСВИТИ В УКРАЇНІ

Streszczenie: W artykule zostały przedstawione cechy współczesnego systemu edukacyjnego Ukrainy z pozycji socjologii edukacji; podejścia systemowego i teorii innowacji pedagogicznych. Określono znaczenie społeczne edukacji i jej wyników społecznych i indywidualnych, opisano instytucjonalizację edukacji jako hierarchicznej działalności edukacyjnej; określono cechy edukacji jako instytucji społecznej. Opisano strukturę edukacji jako otwartego systemu podsystemów pedagogicznych różnego podporządkowania w zależności od typów, stopni, poziomów, ogniw. Zostało scharakteryzowane prawo ciągłości edukacji, które spowodowało jej rozwój w formach nieformalnych i informalnych. Określono społeczne przesłanki rozwoju teorii i praktyki organizacji edukacji nieformalnej jako pozainstytucjonalnej, celowej, dobrowolnej działalności stowarzyszeń i ośrodków w zakresie nauczania i wychowania. Określono grupy podmiotów edukacji nieformalnej.

Summary: The characteristics of a modern system of education in Ukraine from the view of sociology of education; system approach and theory of pedagogical innovations are presented in this article. Social importance of education, its social and individual results is outlined. Institutionalization of education as the hierarchical educational activity is described. The features of education as a social institution are defined. The structure of education as an open system of pedagogical subsystems different in types, degrees, levels, links is described. The law of continuity of education that has led to the development of its non-formal and informal forms is characterized. Social background of the development of theory and practice of organization of non-formal education as non-institutional, purposeful, volunteer activity of public associations and centers in the field of education is defined. The groups of individuals of non-formal education are determined.

Резюме: У статті представлено характеристики сучасної освітньої системи України з позиції соціології освіти; системного підходу та теорії педагогічних інновацій. Окреслено соціальне значення освіти та її суспільних і індивідуальних результатів, описано інституалізацію освіти як ієрархізованої навчально-виховної діяльності; визначено риси освіти як соціального інституту. Описано структуру освіти як відкритої системи педагогічних підсистем різного порядку залежно від типів, ступенів, рівнів, ланок. Охарактеризовано закон неперервності освіти, що зумовив розвиток її неформальної та інформальної форм.

Визначено соціальні передумови розвитку теорії та практики організації неформальної освіти як позаінституційної, цілеспрямованої, добровільної діяльності громадських об'єднань й осередків у сфері навчання та виховання. Означено групи суб'єктів неформальної освіти.

Słowa kluczowe: edukacja, system edukacji, edukacji formalna, edukacja nieformalna, edukacja informalna

Keywords: education, system of education, formal education, non-formal education, informal education

Ключові слова: освіта, система освіти, формальна освіта, неформальна освіта, інформальна освіта.

Wprowadzenie

Określenie problemu badawczego

Nowoczesne badania pedagogiczne dotyczące teoretycznych, metodycznych, psychologicznych, społecznych warunków i prawidłowości nauczania, wychowania i rozwoju opierają się na ustalonej wizji systemu oświaty jako fragmentarnej całości niektórych instytucji (na przykład „przedszkole”, szkoły podstawowej itd.), które tworzą płaszczyznę zainteresowań naukowych badacza. Jednocześnie **system oświaty** jest wytworem dynamicznym, który przebywa w stałym rozwoju, charakteryzuje się krzyżową nowelizacją, nie tylko treści, ale i elementów konstrukcyjnych. Tak rozpowszechnianie idei społeczeństwa obywatelskiego i społecznej odpowiedzialności za osobisty i zawodowy rozwój człowieka doprowadziło do powstania nowych instytucji edukacyjnych i innowacyjnych kierunków działalności społeczno-pedagogicznej. W szczególności popularność zyskuje **edukacja nieformalna** jako innowacyjny składnik środowiska edukacyjnego, który wymaga odpowiedniego uzasadnienia teoretycznego i zapewnienia naukowo-metodycznego.

Analiza literatury przedmiotu

System oświaty jako przedmiot zainteresowań naukowych jest badany przede wszystkim w płaszczyźnie socjologii edukacji przez Mykołę Łukaszevicza, Wasylę Sołodkova¹, Helenę Jakubę² i jest charakteryzowany przede wszystkim z pozycji podejścia systemowego przez Witalijego Cybę³ i Walerijego Jakunina⁴. Innowacje

¹ Лукашевич Н., Союдков В. Социология образования. Київ: МАУП, 1997, s. 96.

² Якуба Е. Социология. Харьков: Издательство «Константа», 1996, ss. 143–144.

³ Циба В. Соціологія особистості: системний підхід (соціально-психологічний аналіз). Київ: МАУП, 2000, s. 14.

⁴ Якунин В. Педагогическая психология. Санкт-Петербург: Издательство Михайлова В.А., Издательство «Полюс», 1998.

edukacyjne i pedagogiczne jako narzędzia rozwoju społecznego są przedstawione w opracowaniach Ireny Dyczkiwskiej⁵.

Jednak nowoczesna struktura i treść systemu oświaty jako szczególnej instytucji społecznej nie jest kompleksowo reprezentowana w badaniach pedagogicznych; poza uwagą teoretyków oświaty zostaje pytanie o miejsce edukacji nieformalnej w tym systemie.

Cele artykułu

Na podstawie analizy literatury przedmiotu zostały wyznaczone odpowiednie do określonego problemu cele artykułu: przeanalizować i przedstawić nowoczesną strukturę **systemu oświaty** na Ukrainie; sprecyzować miejsce i znaczenie **edukacji nieformalnej** w nowoczesnych systemach pedagogicznych.

Edukacja: założenia teoretyczne

Generalnie **edukacja** jest traktowana jako proces i wynik przyjmowania systematyzowanej wiedzy, kształtowania umiejętności i nawyków osobowości, niezbędnych dla udanego funkcjonowania. Z pedagogicznego punktu widzenia **edukacja** – jako element wychowania – stanowi proces przyswajania usystematyzowanej wiedzy i tworzenie na jej podstawie światopoglądu, rozwoju możliwości poznawczych, a także nabycie umiejętności i nawyków praktycznego zastosowania wiedzy ogólnej i zawodowej. Wynikiem procesu edukacyjnego jest pewien poziom i charakter wykształcenia (niepełne wykształcenie średnie, pełne wykształcenie średnie, wykształcenie wyższe, wykształcenie zawodowe itd.), który determinuje społeczny status człowieka. Poza tym pojęcie „**oświata**” oznacza całość placówek edukacyjno-wychowawczych o różnych typach i poziomach oraz ich funkcjonowanie⁶

Wyniki edukacji można podzielić na formalne (świadectwo, dyplom, certyfikat, dokument itp.) i realne (poziom wiedzy i umiejętności, cechy osobowości, rzeczywisty poziom wykształcenia)⁷. Te pierwsze można osiągnąć tylko w zinstytucjonalizowanym, formalnym systemie edukacji. Rzeczywiste wyniki kształcenia są z kolei zindywidualizowane, czyli korelują z cechami osobowymi podmiotu edukacji i przez to są niezależne od formalnego systemu edukacji.

Oznacza to, że w kontekście nauki pedagogicznej **edukacja** oznacza proces, wynik i system placówek i instytucji, mających na celu integrację społeczną jej podmiotów.

⁵ Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав, 2004, s. 9.

⁶ Волкова Н. Педагогіка. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002, ss. 13–14; 244.

⁷ Якуба Е. Соціологія. Харків: Издательство «Константа», 1996, ss. 143–144.

Oświata jako instytucja społeczna jest postrzegana jako specjalnie zorganizowana, zhierarchizowana działalność rolowa w zakresie edukacji i wychowania, oparta na specjalistycznych instytucjach oraz systemach norm i wartości ich funkcjonowania, które zapewniają stałość i pewność stosunkom społecznym w sprawie gromadzenia i przekazywania doświadczeń społecznych, ukierunkowanych na kształtowanie osobowości⁸.

Sfera oświaty – to środowisko społeczne, w którym rozwijają się i funkcjonują procesy edukacji, a także działają podmioty edukacji⁹.

System oświaty – to instytucja społeczna, która za pomocą specyficznych metod realizuje proces socjalizacji osób, przede wszystkim młodego pokolenia (przygotowanie i dołączanie do życia społeczeństwa poprzez nauczanie i wychowanie).

Specyficznymi cechami edukacji jako instytucji społecznej są:

- społecznie znaczące funkcje nauczania i wychowania, podporządkowane potrzebom społecznym;
- rodzaje placówek i zakładów edukacyjnych, ich pewna organizacja i pozycja w społeczeństwie;
- grupy osób, które profesjonalnie zapewniają funkcjonowanie edukacji, status tych osób w społeczeństwie;
- regulacje dotyczące funkcjonowania placówek i zakładów edukacji i podmiotów działalności edukacyjnej;
- specjalne metody działalności edukacyjnej (nauczanie, wychowanie);
- świadomie postawione cele;
- planowa, systematyczna realizacja procesu świadomej socjalizacji;
- pewna treść edukacji – posiadanie programów i planów edukacyjnych, odpowiednie dawkowanie materiału;
- efektywność działalności edukacyjnej w sprawie kształtowania psychicznych cech osobistości, rozwoju jej myślenia;
- użycie edukacji jak mechanizmu zapobiegania społecznie niepożądanych rodzajów zachowania;
- zorientowanie działalności oświatowej na przyszłość oraz zaangażowanie w kształtowaniu warunków realizacji tej przyszłości¹⁰.

Analiza przedstawionych w wykazie szczególnych cech systemu oświaty pozwala sformułować wnioski, że zorganizowany (**formalny**) system oświaty:

⁸ Біленький Є., Козловець М., Федоренко В. Соціологія. Словник термінів і понять. Житомир: Видавництво «Волинь», 2003, s. 124.

⁹ Городяненко В. (ред.). Соціологія. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002, ss. 381–389.

¹⁰ Городяненко В. (ред.). Соціологія. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002, ss. 381–389.

1) jest historycznie uwarunkowanym podsystemem społeczeństwa; 2) odzwierciedla w swojej strukturze i funkcjonowaniu stosunki społeczne; 3) jest środkiem społecznej ciągłości, czyli zapewnienia nieustanności pokoleń; 4) rozpowszechnia ideologię panującą w społeczeństwie. W związku z tym system oświaty jako przedmiot badań socjologicznych znalazł swoje odbicie w wielu teoriach – teorii funkcjonalizmu, teorii kapitału ludzkiego, teorii konfliktu społecznego.

Teorie socjologiczne o systemie oświaty

Teoria funkcjonalizmu (zawierająca też koncepcję merytokracji – władzy najbardziej uzdolnionych) opiera się na założeniu, iż system oświaty tworzy klasową strukturę społeczeństwa, ponieważ racjonalnie rozdziela ludzi według umiejętności, bowiem utalentowani zajmują wyższe stanowiska. Zgodnie z taką teorią system oświaty przyczynia się do stworzenia równych szans i warunków sprzyjających wschodzącej mobilności, ponieważ ludzie są oceniani według swoich osiągnięć edukacyjnych, a nie według przynależności do rasy, płci, klasy społecznej czy przynależności socjalnej.

Teoria kapitału ludzkiego określa, iż oświata jest inwestycją w tego, kto ją otrzymuje, co w przyszłości przyniesie zysk. To prowadzi do nierówności społecznej osób dorosłych, która z kolei wynika z ilości ich inwestycji edukacyjnych (czyli społeczeństwo ponosi nierówne koszty na przygotowania do różnych rodzajów działalności).

Teoria konfliktu społecznego głosi, że oświata przyczynia się do eksploatacji i ucisku grup znajdujących się w warunkach niesprzyjających jej otrzymaniu; to zaprzecza związkowi między nauką, pracą i dochodami.

Analizując wybrane teorie, możemy dojść do następujących wniosków: oświata jest wartością, która określa istniejącą lub przyszłą pozycję społeczną jednostki w społeczeństwie; wartość edukacji odbija się na nierówności dostępu do niej, co powoduje i aktualizuje rozwój nieformalnych edukacyjnych form i technologii.

Z punktu widzenia socjologii oświata jest zatem przede wszystkim postrzegana jako instytucja i wartość społeczna, która określa status społeczny jej odbiorcy. Przy tym instytucjonalizacja edukacji jest historycznie uwarunkowanym procesem kształtowania grupy społecznej, dla której działalność w zakresie edukacji i wychowania staje się zawodową (odpowiednio: podmiotową, celową, hierarchiczną i formalną), wraz z rozwojem specjalnych instytucji i powstaniem norm i standardów edukacji¹¹.

¹¹ Якуба Е. Социология. Харьков: Издательство «Константа», 1996, ss. 143–144.

Podejście systemowe do oświaty

Z pozycji podejścia systemowego jako metodologii poznania system oświatowy jest otwartym dla osób, zapewniającym funkcjonowanie innych systemów społecznych. **System oświaty** tworzy skomplikowana całość systemów pedagogicznych (system wczesnej edukacji, system wykształcenia średniego, system kształcenia zawodowego i technicznego, system edukacji specjalnej stopnia średniego i wyższego) i podsystemów (żłobki, przedszkola, szkoły ogólnokształcące, szkoły zawodowe, uczelnie), które z kolei składają się z podsystemów niższego rzędu (wydziałów, działów, grup akademickich, klas). W kontekście problemów naszego badania uważamy, że ważną zasadą jest dynamiczność systemu edukacji, która działa w zmiennych zewnętrznych warunkach społecznych i reaguje na zmiany poprzez wpływ na wewnętrzne elementy podsystemów. Zatem procesy nauczania i wychowania stale są modyfikowane na poziomie celów, treści, technologii i przydziału według potrzeb społecznych, co określa celowość i wszechstronność systemów pedagogicznych¹².

Bardziej szczegółowo wyjaśnimy strukturę systemu edukacji z pozycji podejścia systemowego. Rozróżnia się następujące **rodzaje systemów oświaty**: edukacja masowa i elitarna; edukacja państwowa i prywatna; zcentralizowane i niescentralizowane szkolenia; edukacja zawodowa i ogólnokształcąca¹³. Według **podziału na stopnie** system oświaty można sklasyfikować jako przedszkolny, szkolny (wczesnoszkolny, niepełny średni, średni), wyższy. **Formy systemu oświaty** można określić jako zawodowe (szkoły zawodowe, kursy przygotowujące, szkoły średnie wyspecjalizowane, uniwersytety, instytuty, kursy dokształcające, studia podyplomowe, studia doktoranckie i habilitacje) i niezawodowe (przedszkola, pracownie, warsztaty i centra rozwojowe, edukacja szkolna). **Poziomy systemu oświaty** dzielą się na przedszkolny, szkolny, zawodowy, podyplomowy¹⁴.

Ukraińska ustawa o ogólnej edukacji średniej określa następujące ogniwa systemu edukacji: edukacja przedszkolna, podstawowa edukacja średnia, edukacja pozaszkolna, profesjonalna (zawodowa) edukacja techniczna, wykształcenie wyższe, edukacja podyplomowa, studia doktoranckie, habilitacje, samokształcenie. Natalia Wołkowa dodaje do wymienionych wyżej instytucji edukacyjnych dodatkowe typy ogólnokształcących szkół: ogólnokształcąca szkoła-internat, wieczorowa (zmienna) szkoła, specjalistyczna szkoła (szkoła-internat), gimnazjum, liceum, collegium, ogólnokształcąca szkoła specjalna (szkoła z internatem)¹⁵.

¹² Якунин В. Педагогическая психология. Санкт-Петербург: Издательство Михайлова В.А., Издательство «Полиус», 1998.

¹³ Городяненко В. (ред.). Соціологія. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002, ss. 381–389.

¹⁴ Якуба Е. Соціологія. Харків: Издательство «Константа», 1996, ss. 143–144.

¹⁵ Волкова Н. Педагогіка. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002, ss. 13–14; 244.

Badacz M. Łukaszewicz, biorąc pod uwagę edukację ustawiczną jako instytucję społeczną, wyróżnia następujące jej **podsystemy**:

- **Podsystem przedzawodowy** (edukacja i wychowanie przedszkolne; ogólna edukacja średnia; edukacja i wychowanie pozaszkolne). Edukację przedszkolną tworzą instytucje, placówki i organizacje o różnych formach własności, a mianowicie: żłobki, przedszkola, żłobki z krótkotrwałym, dziennym, całodobowym, całorocznym pobytem (ogólnego rozwoju, kompensującego, kombinowanego, rodzinnego typów itp.). Podstawową edukację średnią przedstawia przede wszystkim ogólnokształcąca szkoła średnia I–III stopni (stopień początkujący, podstawowy i starszy), a także wyspecjalizowane instytucje dla rozwoju naturalnych zdolności (licea, gimnazja, szkoły profilowane). Strukturę edukacji pozaszkolnej stanowią: domy twórczości dzieci i młodzieży (pałace, stacje, centra itp.); szkolne i studenckie kluby, dziecięco-młodzieżowe szkoły sportowe, szkoły artystyczne, studia, biblioteki, obozy letnie itp.
- **Podsystem szkolenia specjalistów** (edukacja zawodowa, szkolnictwo wyższe, studia podyplomowe (podnoszenie kwalifikacji i przekwalifikowanie kadr). Dziś na Ukrainie funkcjonuje system szkolenia specjalistów na następujących poziomach edukacyjno-kwalifikacyjnych: młodszy specjalista, licencjat, specjalista, magister; są one realizowane na uczelniach wyższych I–IV poziomów akredytacji (szkoły zawodowe, technika, koledże, instytucje, akademie, konserwatoria, uniwersytety). Kształcenie podyplomowe obejmuje następujące elementy: studia podyplomowe, studia doktoranckie, habilitacje, podnoszenie kwalifikacji, przekwalifikowanie kadr i odbywa się w sposób zorganizowany głównie w szkołach i ośrodkach szkolenia podyplomowego i przekwalifikowania kadr¹⁶.

Do zasadniczych cech systemowości oświaty, według T. Cyby, zaliczamy: 1) spójność systemu jako odzwierciedlenie intensywności powiązań między podsystemami wewnętrznymi i zewnętrznymi; 2) odzwierciedlenie układu w stanie spoczynku (struktura wykształcenia) i w dynamice (funkcjonowanie i zmiany w oświacie w ciągu pewnego czasu); 3) istnienie właściwości systemu na makro- i mikropoziomach¹⁷.

Oświata może być zatem postrzegana zarówno jako podsystem społeczny, jak i niezależny skomplikowany system, zawierający znaczną ilość podsystemów niższego rzędu i współpracujący z systemami wyższego rzędu. Edukacyjne podsystemy mogą być sklasyfikowane według celów, poziomów, stopni i form. Obiektem naukowego poznania mogą być oddzielne podsystemy w stanie spoczynku, tak

¹⁶ Лукашевич Н., Солодков В. Социология образования. Київ: МАУП, 1997, s. 96.

¹⁷ Циба В. Соціологія особистості: системний підхід (соціально-психологічний аналіз). Київ: МАУП, 2000, s. 14.

i ich rozwój i relacje w dynamice.

Przedstawiona analiza literatury przedmiotu pozwala nam twierdzić, iż system oświaty nie może być traktowany w oderwaniu od zmian społecznych i wyzwań społeczeństwa. Jest to potwierdzone przez funkcjonowanie zasady ciągłości edukacji, uwarunkowanej wpływem dwóch powiązanych ze sobą czynników: 1) stałej zmiany otaczającej rzeczywistości (naturalnej, produkcyjnej, technologicznej, społecznej); 2) stałego dążenia człowieka do prawdy, najlepszej samorealizacji, motywacji na lepsze życie, potrzeby zaspokojenia potrzeb wyższych¹⁸.

Edukacja nieformalna jako nowe wymaganie społeczeństwa

Czynniki zaznaczone wyżej doprowadziły do tego, że w 1978 roku grupa naukowców Klubu Rzymskiego, zauważając nieodpowiedniość zasad i treści tradycyjnego nauczania wobec nowoczesnych wymagań społeczeństwa, zaproponowała strategię kształcenia innowacyjnego, która stymuluje innowacyjne zmiany w kulturze i środowisku społecznym¹⁹. Główne tendencje rozwoju edukacji odzwierciedlają następujące reguły: ciągłość, charakter masowy, aktywność (podmiotowość) form i metod, doniosłość dla podmiotu edukacji, dostosowanie do potrzeb osobowości, orientacja na osobowość²⁰. Stratyfikacja społeczeństwa oraz zmiana moralnych podstaw jego działalności w wyniku rozwoju i rozpowszechniania się koncepcji praw człowieka, dążenie do przyciągnięcia wykluczonych społecznie kategorii ludności do systemu edukacyjnego doprowadziły do wprowadzenia innowacyjnych form i podsystemów ogólnego systemu edukacji, zwłaszcza aktywnego rozwoju naukowego problemów andragogiki, kształcenia ustawicznego, edukacji inkluzyjnej oraz technologii cloud. Wraz z wyżej wymienionymi kategoriami rozwinęła się także teoria i praktyka organizacji **edukacji nieformalnej** jako pozainstytucjonalnej, celowej, dobrowolnej działalności stowarzyszeń i organizacji w zakresie nauczania i wychowania.

Dostępny instytucjonalizowany system **edukacji formalnej** na Ukrainie ma na celu przede wszystkim zaspokojenie potrzeb społecznych pewnych warstw ludności dostosowanych społecznie, gotowych do stopniowego opanowania kompetencji osobowościowych, edukacyjnych, społecznych oraz zawodowych (potwierdzonych atestami i dyplomami), które będą podstawą dalszego awansu zawodowego, rozwoju kariery i dostosowania społecznego.

¹⁸ Лукашевич Н., Солодков В. Социология образования. Київ: МАУП, 1997, s. 96.

¹⁹ Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав, 2004, s. 9.

²⁰ Біленький Є., Козловець М., Федоренко В. Соціологія. Словник термінів і понять. Житомир: Видавництво «Волинь», 2003, s. 124.

Natomiast wśród podmiotów **edukacji nieformalnej** wyróżnić można dwie duże grupy: 1) przedstawiciele społecznych i zawodowych grup ryzyka, asocjalne i społecznie niedostosowane wskutek wykluczenia możliwości ich dostępu do systemu edukacji formalnej z powodu szeregu subiektywnych i obiektywnych przyczyn (koszt edukacji, odległość terytorialna, cechy osobowości fizyczne, fizjologiczne i psychiczne itd.); 2) osoby z rozwiniętymi indywidualnymi potrzebami poznawczymi, wynikającymi z własnych koncepcji i przekonania, które starają się uzyskać dodatkowe lingwistyczne, psychologiczne, pedagogiczne, komunikacyjne, gospodarcze i inne wykształcenie, koncentrując się na nabyciu konkretnych, praktycznych umiejętności, a nie na potwierdzeniu swojej wiedzy certyfikatami i dyplomami. Przedstawione edukacyjne i społeczne oczekiwania przyczyniają się do aktywnego rozwoju psychologiczno-pedagogicznych koncepcji i badań w dziedzinie edukacji nieformalnej oraz nowoczesnych form i systemów edukacji w szczególności.

Aktualny stan systemu oświaty i poglądów naukowych na temat jego funkcjonowania pozwala wyróżnić jego trzy podstawowe formy: **edukacja formalna**, **edukacja nieformalna** i **edukacja informalna**²¹.

Wnioski

Ocena stanu i form oświaty we współczesnej Ukrainie ze względu na założenia podejścia systemowego pozwala rozpatrywać jej strukturę na kilku poziomach: formalnym, nieformalnym i informálním. Formalny poziom organizacji systemu edukacji zbudowany jest na istniejących normach społecznych i tradycjach kulturalnych; zawiera prawnie uchwalone stopnie, formy, ogniwa i podsystemy; charakteryzuje się centralizacją, masowością, certyfikacją, obowiązkowością, unifikacją, przedmiotowością. Nieformalny poziom organizacji systemu oświaty rozwija się jako innowacyjny, dodatkowy, społeczny; obejmuje działalność edukacyjną o charakterze pozainstytucjonalnym; charakteryzuje się podmiotowością, decentralizacją, orientacją na potrzebę jednostki, indywidualizowaniem i dobrovolnością. Informalny poziom organizacji edukacji odzwierciedla cały przepływ informacji, który nie jest uporządkowany lub ukierunkowany, ale prowadzi masowe lub selektywne oddziaływanie na konsumentów usług medialnych; charakteryzuje się wybiórczością, okazjonalnością, spontanicznością (impulsywnością).

Trendy rozwoju systemu oświaty na Ukrainie: przesunięcie w kierunku form, metod i treści kształcenia w zależności od interesów konsumentów usług edukacyjnych; zmiana priorytetów oceny skuteczności systemu edukacji; wprowadzenie i upowszechnianie usług edukacyjnych w zakresie edukacji nieformalnej; ko-

²¹ Trempała E., *Edukacja formalna (szkolna) i edukacja nieformalna (równoległa, nieszkolna, pozaszkolna)*, 2011, <http://http://repozytorium.ukw.edu.pl/handle/item/581> [dostęp: 31.08.2016].

rzystanie przez instytucje edukacji formalnej z osiągnięć i doświadczeń edukacji nieformalnej, z naciskiem na treści edukacji nieformalnej.

Perspektywy dalszych naukowych poszukiwań widzimy w empirycznym badaniu roli edukacji nieformalnej w systemie oświaty na Ukrainie poprzez przeprowadzenie sondażu wśród specjalistów sfery społecznej, przedstawicieli organizacji pozarządowych, organizatorów nieformalnych imprez oraz w analizie czynników efektywności edukacji nieformalnej i ocenie przesłanek jej organizacji.

Bibliografia

- Trempała E., *Edukacja formalna (szkolna) i edukacja nieformalna (równoległa, nieszkolna, pozaszkolna)*, 2011, <http://http://repozytorium.ukw.edu.pl/handle/item/581> [dostęp: 31.08.2016].
- Біленький Є., Козловець М., Федоренко В., 2003. Соціологія. Словник термінів і понять. Житомир: Видавництво «Волинь», s. 124.
- Волкова Н., 2002. Педагогіка. Київ: Видавничий центр «Академія», ss. 13–14; 244.
- Городяненко В. (ред.), 2002. Соціологія. Київ: Видавничий центр «Академія», ss. 381–389.
- Дичківська І., 2004. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав, 2004, s. 9.
- Лукашевич Н., Солодков В., 1997. Социология образования. Київ: МАУП, s. 96.
- Циба В., 2000. Соціологія особистості: системний підхід (соціально-психологічний аналіз). Київ: МАУП, s. 14.
- Якуба Е., 1996. Социология. Харьков: Издательство «Константа», ss. 143–144.
- Якунин В., 1998. Педагогическая психология. Санкт-Петербург: Издательство Михайлова В.А., Издательство «Полиус».